

KRISTOFER HANSSON

Kroppen och den motsägelsefulla staden

Kulturanalytiska perspektiv på funktionshinder och urbana rum

Inledning

Vad en stad är kan inte definieras, det är snarare ett ständigt föränderligt väsen. Här samsas den historiska utvecklingen med visioner om en ny framtid, samtidigt som människor är i ständig rörelse mot sina egna mål. Idag ska FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning vara en viktig och central del i hur staden utvecklas. Konventionen har ratificerats i alla de nordiska länderna samt Åland, Grönland och Färöarna. Det betyder att oavsett om jag har en gående kropp, en kropp som kräver rullator, en kropp som använder sig av rullstol eller någon annan funktionsvariation, så ska staden vara anpassad och tillgänglig för mig. Det ska vara möjligt att röra sig på gatan, likväl som på torget, att ta sig in i affärer eller ta en kopp kaffe på ett av stadens kaféer. Det ska vara möjligt att ta kollektivtrafik in till staden, på samma sätt som det ska vara möjligt att nyttja bussar och spårvagnar. Allt detta ska

Fotografi I. En av många ingångar till stadens butiker och kaféer där gatuplan och affärsplan skiljer sig åt med två till tre trappsteg. Rullstolsymbolen signalerar att butiksinnehavaren har löst detta och anpassat butiken för den som kommer med till exempel rullstol. Genom att ringa på ringklockan så kommer personal ut med en ramp. Problemet är bara att ringklockan är borta. Foto: Kristofer Hansson.

finnas tillgängligt på *lika villkor* – staden ska kunna härbärgera en mångfald av kroppar.

Staden som presenteras i denna artikel är inget undantag. Ett tecken på att staden ska vara anpassad och tillgänglig är de rullstolsymboler som finns uppklitrade intill butikens ingångar (se fotografi I)¹. I denna stad återfinns många av butikerna, kaféerna och restaurangerna i äldre byggnader med små ingångar och ofta med några trappsteg upp till butiksplan. Rullstolssymbolen symboliser-

ar att butiken är anpassad och det ska vara möjligt att komma in med till exempel rullstol. När man ringer på dörrklockan, som sitter bredvid symbolen, kommer butikspersonal. Det kan handla om att personalen lägger ut en mobil ramp som kan användas av den som kommer med rullstol eller så hänvisas personen till en ingång på baksidan av butiken. Här kan finnas en dörr i markplan eller en ramp in till butiken eller kaféet. Ibland finns ett stödhandtag för den som går men behöver extra stöd för att ta sig upp för trappste-gen.

Men ofta är ringklockan borta, som i fotografiet, och utan ringklocka kan den som kommer med rullstol inte påkalla personalens uppmärksamhet. Eller så begränsas ingången av blomkrukor som är uppställda på trappan och försvårar för den som ska ta sig in. Rampen kan vara för brant eller dörren för smal för den som kommer i en större och bredare elrullstol. Det som vid första anblicken var ett välkomnande intryck förtas och istället riskerar den enskilde att utestängas från stadens kommersiella utbud (jfr Brenner & Theodore 2002; Harvey 2009; Stahre 2014).

Studien som här presenteras handlar om den spänning som finns mellan å ena sidan kraven på att stadens utbud – det kommersiella och det icke-kommersiella – ska finnas tillgängligt och erbjudas allmänheten på lika villkor, å andra sidan de försummelser, undantag och komplikationer som begränsar eller hindrar att dessa lika villkor uppfylls. Helt enkelt, hur rullstolssymbolens föreställningar om möjligheten av en mångfald av kroppar i staden kringskärs av ekonomiserade praktiker som skapar en emergent otillgänglighet. Artikelns kulturanalys utgår från ett etnografiskt material som undersöker de kulturella praktiker som ofta förblir dolda eller uppfattas som triviala i det urbana rummet (jfr Marander-Eklund & Nilsson 2018), för att därigenom undersöka de många och motsägelsefulla strategier för att skapa en stad som kan härbärgera en mångfald av kroppar (jfr Certeau 1984).

Kulturanalytiska perspektiv på funktionshinder och kropp

Studiens kulturanalytiska perspektiv fokuserar på och försöker skapa förståelse för de begränsningar och hinder som finns i staden för personer med funktionsnedsättning i relation till det urbana rummet. Innan detta perspektiv presenteras ska undersökningens funktionshinderperspektiv klargöras. Tidigare studier inom främst funktionshinderforskningen har tydliggjort hur begränsningar och hinder uppstår och på vilka sätt de kringskar människors möjligheter att på lika villkor vara en del av staden (Kitchin 1998; Kitchin & Law 2001). Den tidigare forskningen har varit en bidragande orsak, tillsammans med funktionshinderrörelsens arbete och politiskt policyarbete, till att FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning tillkommit och ratificerats i en mängd länder runt om i världen. Men trots goda intentioner går arbetet långsamt och det finns många anledningar att utveckla nya metodologiska och teoretiska perspektiv för att generera kunskap som på sikt kan ge en mer permanent förändring. I studien förenas ett traditionellt perspektiv på funktionshinder som skapade i den fysiska och sociala miljön (Shakespeare 2006), med ett kulturanalytiskt perspektiv på staden och stadens mångfald av kroppar.

Metodologiskt är detta ett utmanande projekt eftersom det som här definieras som det traditionella funktionshinderperspektivet (som inom den engelska vokabulären går under termen "Social model of disability") främst fokuserar på att de sociala och fysiska hindren skapas och reproduceras i den omgivande miljön. Funktionshinder, resonerar man, reproduceras i sociala och fysiska miljöer eftersom det finns en ideologi som premierar en idealiserad kropp och utestänger de övriga kropparna. Kroppen som studieobjekt har många gånger undvikits inom funktionshinderforskningen eftersom kroppen har förknippats med ett medicinskt perspektiv som forskaren velat kritisera (inom den engelska vokabulären har detta perspektiv definierats som "Medical model of disability"). Det är ett perspektiv som har försökt förklara – och också försökt "rätta" till – funktionshindret som om det var en del av individens kropp.

För att inte hamna i denna motsättning måste andra metodologiska och teoretiska verktyg utvecklas för att synliggöra hur kropp och stad vävs ihop på komplexa sätt (Thomas 2007).

Metodologiskt innebär det att jag har genomfört kvalitativa intervjuer med människor som har en funktionsnedsättning och sedan gjort observationer när de tagit sig ut i staden för att i samtal med mig peka ut de begränsningar och hinder som de möter. Intervjuerna är gjorda utifrån en tematiserad frågeguide med fokus på bland annat staden och vilka begränsningar och hinder individen möter där. Det är sammanlagt åtta personer² som har intervjuats och de har alla rekryterats genom ett upprop i ett neurologiskt förbund. Det innebär att några av de intervjuade inte har haft en funktionsnedsättning hela sitt liv utan den har tillkommit när de fått en stroke senare i livet eller när sjukdomen MS brutit ut. Intervjuerna har spelats in och i studien används denna empiri som en bakgrunds-förståelse för de observationer som gjorts. I artikeln lyfts en specifik persons erfarenheter fram för att på så sätt kunna etnografiskt fördjupa förståelsen för denna persons möte med staden. Detta urval har gjorts utifrån att det representerar den bredare förståelse som skapats genom hela undersökningens empiri.

Observationerna kan liknas med vad som brukar benämnas ”go-along” – där forskaren följer med personen i den miljö som studeras och samtidigt samtalar om denna miljö (Högdahl 2003; Kusenbach 2003). På detta sätt skapar metoden en form av intervju där miljön inspirerar till vad man samtalar om, men också observationer om vad som händer när man tar sig fram i miljön. De personer som har varit med i studien har alla haft platser som de velat visa upp eftersom de har varit begränsande eller hindrande när de tidigare varit i staden. Några har haft dessa platser i sitt minne och vi har ostrukturerat rört oss runt i staden och pratat om de platser vi gått till, i andra fall har personen gjort en noggrann lista över de platser hen vill synliggöra. I enstaka fall har också personerna själva mejlat egna observationer – texter och fotografier – över platser som är begränsande eller hindrande.³ Förutom samtalet har metoden också genererat observationer av händelser som den enskilda individen

inte nödvändigtvis har varit uppmärksam på eller själv reflekterat över. Det har kunnat vara en begränsning eller ett hinder som under en kort tid uppstått medan samtalet om något annat fortgått. Metoden kan därför sägas synliggöra det som är dolt eller uppfattas som trivialt i det urbana rummet och som vi har haft svårt att sätta ord på i den faktiska situationen (jfr Marander-Eklund & Nilsson 2018).

Metoden har genererat hastigt uppkomna anteckningar, ofta nedtecknande under tidspress, som i efterhand, vid datorn, omsatts till mer sammanhängande etnografiska observationer. Etnografin har kompletterats med fotografier tagna med mobilkamera. Fotografierna har vid tillfället fungerat som snabba anteckningar och har sedan vid datorn integrerats i etnografin och utgör tillsammans med texten en viktig del av empirin.

Forskningsprojektet är prövat hos den svenska Etikprövningsmyndigheten (Dnr 2018/145) och följer de forskningsetiska principer som finns inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet). Men detta är oftast inte tillräckligt vid etnografiska observationer och intervjuer, utan forskaren måste också vinnlägga sig om att skapa en vardagsetisk förståelse för de situationer som uppkommer (jfr Fioretos, Nilsson & Hansson 2013; Lindberg & Sjöström 2019). Projekt likt detta skapar alltid många komplexa situationer som inte kan lösas med att forskaren enbart faller tillbaka på de forskningsetiska principerna. Etnografen måste istället ständigt fråga sig – före, under och efter fältarbetet – vad det är för situation man stigit in i och hur man bäst förhåller sig till dessa situationer (jfr Mazzarella 2006). Den vardagsetiska förståelsen har varit ett vägledande perspektiv genom hela fältarbetet.

En teori för den offentliga toaletten

Mångfald och kreativitet kan vid en första läsning uppfattas som positivt laddade ord, men används i studien för att undersöka hur kroppar hamnar på undantag i den moderna staden. Härigenom synliggör dessa kroppar den tvetydiga spänning som finns mellan å

ena sidan det planerade urbana rummet, å andra sidan den mångfald av människor som genom sitt handlande – ibland kreativt – tar plats (jfr Certeau 1984). Mångfald definieras här utifrån att det inte finns en typ av kropp i staden, utan snarare en variation av kroppar (jfr Campbell 2008). Denna variation härbärgeras inte alltid i stadens olika miljöer, utan istället uppkommer begränsningar och hinder i stadsrummet som kräver kreativt handlande av individen för att hen ska ta sig fram i staden och ta plats.

Resonemanget bygger på den franska filosofen Michel de Certeaus militärmetaforiska tankar om staden som en spänning mellan de strategier som planeras fram i det urbana rummet och de taktiker som sedan används i det vardagliga handlandet bland de människor som finns i staden (Certeau 1984). Strategierna ska diskuteras senare i artikeln eftersom de mycket tydligt kan synliggöras i de beskrivningar som finns om den moderna staden. Men inledningsvis ska termen *taktiker* diskuteras och hur denna term relaterar till kreativitet. Etnologen Fredrik Nilsson tydliggör de Certeaus taktiker när han skriver att de: "[...] refererar till handlingsutrymmen som människor etablerar i relation till de övergripande strategierna. Sådana taktiker kan utmana makten" (Nilsson 2018: 15). Taktiker och makt är på intrikata sätt sammantvinnade, men relationen mellan dem måste förtydligas eftersom de Certeau saknar det funktionshinderperspektiv som presenterades ovan. Utifrån de Certeaus begreppspar finns en risk att osynliggöra: (1) att taktikerna kräver en högre grad av vardaglig kreativitet och (2) att kreativiteten kan vara nödvändig när taktiken fallerar. Genom ett exempel ska relationen mellan taktik och kreativitet förklaras och utvecklas.

Exemplet är något så vardagligt som stadens tillgång till tillgänglighetsanpassade offentliga toaletter, och något som tidigare forskning synliggjort komplexiteten kring (jfr Kitchin & Law 2001; Hansson 2013; Wiseman 2018). För den som använder rullstol eller elrullstol, kan behovet av tillgänglighetsanpassad toalett vara avgörande för om man kan uträtta sina behov eller inte. Man behöver helt enkelt tillgång till det större utrymme och de hjälpmedel som finns på dessa toaletter. Samtidigt är tillgången till sådana toaletter mycket

ofta begränsad i de flesta städer. Med de Certeaus begreppsapparat kan strategier⁴ undersökas som en rumslik ordning som den enskilde måste förhålla sig till genom taktiker (Certeau 1984). Oftast är denna taktik mycket noggrant planerad i förväg av den enskilde. En sådan taktik kan vara att planera sitt rörelseschema i staden i relation till den eller de toaletter man har tidigare erfarenhet av och vet att fungerar. En annan taktik kan vara att inte dricka vatten innan man beger sig ut i staden för att i bästa mån undvika att bli kissnödig och istället kunna använda sin egen toalett när man kommer hem. Ofta är det så, framkommer det i intervjuerna, att individen planerar sina toalettbesök mycket noggrant. Alla dessa taktiker kräver ett mått av kreativitet i förväg, vilket också resulterar i en mångfald av skilda praktiker bland de enskilda individerna. Men trots en planerad taktik – en plan eller ett tillvägagångsätt – kan denna fallera och därmed kräva en mycket mer direkt kreativitet av individen. Exempel kan vara att den enda fungerande toaletten är avstängd, att man nekas inträde i den byggnad där toaletten finns eller att den planerade hemresan med kollektivtrafik plötsligt blir inställd (för att nämna några exempel som uppkommit i de intervjuer som gjorts och där vi pratat om de offentliga toaletterna). Vid dessa händelser står sig individen slätt med de taktiker hen har planerat och individen utelämnas istället till att kreativt försöka lösa behovet på annat sätt. Det privata riskerar plötsligt bli ett problem som måste lösas i det offentliga (jfr Wiseman 2018).

Denna form av kreativitet kan inte självklart ”utmana makten” (Nilsson 2018: 15) – det är inte en motståndshandling att ofrivilligt kissa på sig. Kreativiteten kan snarare synliggöra de praktiker i staden där den enskilde plötsligt – och utan förvarning – måste förhålla sig till andra människors försummelse, undantag och komplikationer i stadsmiljön.⁵ Kreativiteten bär i denna analys inte på de positiva konnotationerna som termen gör i andra sammanhang, utan snarare kan *människors plötsliga kreativitet* användas som ett analytiskt grepp för att synliggöra sådant som annars är dolt, privat eller uppfattas som trivialt (jfr Marander-Eklund & Nilsson 2018; Wiseman 2018). Genom att etnografiskt undersöka kreativiteten kan etnologen metodologiskt genomföra en kulturanalys över kroppars skilda

platser i staden – mångfalden av dessa kroppar kan synliggöra de normerande kulturella strukturer som återfinns i stadens strategier (Certeau 1984). På detta sätt används funktionshinderforskningens teorier och begrepp för att skapa en större kulturanalytisk förståelse för hur personer med medfödd eller förvärvad funktionsnedsättning socialt eller kulturellt begränsas eller hindras i sin vardag. Det kan handla om bristen på fungerande tillgänglighetsanpassade offentliga toaletter eller svåröverkomliga trottoarkanter i staden, men det kan också vara sociala hinder i form av människors ovilja eller förakt. Härigenom låter sig artikeln inspireras av och fördjupa den funktionshinderforskning som finns kring plats (jfr Kitchin 1998; Glesson 1999; Dyck 2010; Soldatic, Morgan & Roulstone 2014), liksom etnologisk forskning om det samma (jfr Saltzman & Svensson 1997; Högdahl 2003; Alftberg, Apeldoorn & Hansson 2016). Detta är också ett teoretiskt perspektiv för att synliggöra hur ekonomiska krafter i allt högre grad har kommit att breda ut sig och kontrollera det urbana rummet (jfr Brenner & Theodore 2002; Harvey 2009; Stahre 2014), något som fördjupas längre fram i artikeln.

Kulturanalytiskt handlar det om att undersöka hur kreativiteten kan synliggöra de sociala relationer och rumsliga hinder som framtvingar ett agerande hos individen och därmed genererar ett avbrott som låter oss skönja det dolda eller trivialiserade (jfr Frykman & Gilje 2003; Hansson 2019a). Kroppen, som tidigare fanns i bakgrunden för individens handlande, träder nu fram och kräver ett handlande av individen (jfr Leder 1990) – och ja, det kan vara så ”trivialt” och privat som att kroppen signalerar att den behöver uppsöka en offentlig toalett.

Strategier för tillgänglighet

Utgångspunkten för den rumsliga ordningen i staden är att den är reglerad och rationell, även om den är i ständig tillblivelse (jfr LeFebvre 1970; Feldmann Eellend 2013; Nilsson 2018). Denna ordning upprätthålls framför allt, menar de Certeau, genom att staden kontinuerligt observeras och mäts, för att därigenom också kont-

rolleras och förändras (Certeau 1984). En sådan central och viktig övervakningspraktik i dagens moderna stad är diskurser om ”det tillgängliga samhället”. Det är en diskurs som producerar och re-producerar en mängd olika praktiker i staden (jfr Yacobi 2016). Det kan handla om att bygga om delar av stadsmiljön för att den ska bli mer tillgänglig eller det kan handla om att nya stadsdelar anläggs på ett särskilt åtkomligt sätt. Inledningsvis ska några av dessa diskurser presenteras eftersom de gör det möjligt att undersöka hur den rumsliga ordningen skapar friktioner mellan taktik och kreativitet.

Diskursen som här benämns ”det tillgängliga samhället” kan sägas utgå från FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.⁶ I konventionens artikel 9 med rubriken ”Tillgänglighet” tydliggörs detta perspektiv i relation till bland annat staden:

För att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att leva oberoende och att fullt ut delta på alla livets områden, ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på lika villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter, till information och kommunikation, innefattande informations- och kommunikationsteknik (IT) och -system samt till andra anläggningar och tjänster som är tillgängliga för eller erbjuds allmänheten både i städerna och på landsbygden. (SÖ 2008: 12)

Lika villkor kan här sägas vara ett nyckelbegrepp som handlar om att stadens utbud inte bara ska vara tillgängligt för alla, utan att alla människor ska kunna ta del av detta utbud på villkor som inte skiljer sig nämnvärt från varandra – villkoren ska nämligen vara lika. Detta lika kan förstås som att oavsett vilka kroppar som finns i staden, så ska staden inte uppställa några specifika hinder eller begränsningar för några av dessa kroppar. Städerna – och landsbygden – ska helt enkelt kontrolleras och förändras på ett sådant sätt att personer med funktionsnedsättning kan leva oberoende i staden och också fullt ut delta i staden. En hel del av arbetet med att utforma städerna efter denna konvention faller tillbaka på kommunerna och de flesta kommuner har också antagit någon form av

handlingsplan för sitt arbete. Genom att ge några exempel på hur kommunerna formulerar sitt uppdrag kring konventionen finns det möjlighet att konkretisera konventionens språkbruk och ge en diskursiv förståelse för den rumsliga ordningen i staden. Här ska några sådana exempel ges.

Det första exemplet är hämtat från Malmö kommuns hemsida. Här presenterar kommunen sitt arbete under rubriken ”Tillgänglighet” och där kan man inledningsvis läsa: ”Malmö ska vara en stad för alla. En god fysisk tillgänglighet är en förutsättning för att kunna vara delaktig i samhället på samma villkor som personer utan funktionsnedsättning”.⁷ Utgångspunkten för detta resonemang är att staden ska vara inkluderande genom att alla människor ska kunna vara delaktiga på samma villkor. Det är här centralt att skilja på inkludering och integration, där kommunens uppgift idag inte enbart handlar om att människor ska vara integrerade i samhället. Inkludering har istället som utgångspunkt att staden ska vara, som man skriver, ”för alla”. Det är ett resonemang som också kan sägas finns i termen delaktighet, att tillgängligheten helt enkelt är en form av rumsliga ordning som ska leda till en delaktighet i staden.⁸

En liknande formulering återfinns också under rubriken ”Tillgänglighet” på en annan stads hemsida, nämligen Lund. Här skriver man inledningsvis att: ”Ett tillgängligt samhälle är en förutsättning för att alla människor, oavsett funktionstillstånd, kan vara delaktiga i samhällslivet på lika villkor. Vägen till full delaktighet och jämlikhet utgår ifrån de mänskliga rättigheterna och handlar om att riva hinder”.⁹ Istället för att använda termen ”för alla”, använder man här termen ”alla människor”, vilket kan sägas vara synonymt. Men man använder sig också av formuleringen ”lika villkor” och knyter på så sätt samman den egna texten med den i konventionen. Med andra ord ska alla människor, oavsett vilka kroppar de har, kunna närma sig stadens rumsliga ordning på lika villkor. Detta innebär i praktiken att staden inte bara ska vara tillgänglig, utan de enskilda individerna ska också uppleva att de är delaktiga i staden. Termen delaktighet är också en term som behandlas i båda texterna och signalerar att stadens invånare ska uppleva, som Lunds

kommun skriver, ”full delaktighet”. Men det som är nätt och jämt tillgängligt behöver inte alltid skapa en känsla av delaktighet hos individen, det ena föder inte automatiskt det andra (jfr Hansson & Nordmark 2015). Artikelns syfte är att fokusera på tre teman för att fördjupa detta resonemang: (1) hur tillgänglighet till stadens utrymme har kommit att utvecklas parallellt med kommersialisering och andra ekonomiska aktiviteter i staden, (2) hur individen genom denna utveckling möter en otillgänglighet på olika plan och (3) därigenom också blir en otillräcklig konsument i en stad som fokuserar allt mer på ett kommersiellt utbud.

Two strategies

Karolina och jag tar tåget till Lund. Med oss på resan är hennes personliga assistent. När vi närmar oss tågstationen ber Karolina sin assistent att trycka på knappen som tillkallar tågvärden: ”Vill du trycka på knappen”. Omedelbart hör vi i tågets högtalarsystem: ”Tågpersonal till dörr ett”. Tåget rullar in på stationen och medan tågets övriga passagerare går av står vi och väntar på tågvärden. Efter en liten stund kommer den kvinnliga värden och låser upp skåpet där tågets mobila ramp finns inlåst. Hon slänger ned den med en duns på marken mellan perrongen och tåget. Karolina kan köra ut.¹⁰ Vi tar oss alla tre till perrongens hiss och medan assistenten tar trapporna klämmer Karolina och jag oss in i hissen. Vi får precis plats. Vi tar oss sedan ut från järnvägsstationen och blir stående en kort stund vid utgången, medan vi pratar om vad vi ska göra. Här börjar jag reflektera över stadens urbana stadsrum som ett tillgängligt rum.

Det är tidig eftermiddag och staden sjuder av liv. På gatan utanför stationen kommer en strid ström av bilar, stadsbussar och cyklar. Vi står stilla en kort stund och funderar vart vi ska ta vägen medan folk skyndar sig förbi oss. Några enstaka människor går in i den pressbyrå som ligger precis i anslutning till stationsbyggnaden. Bredvid den moderna ingången till stationen finns den gamla stationsbyggnaden byggd i mitten av 1800-talet. För att göra bygg-

naden tillgänglig byggde kommunen för ett antal år sedan en ny stentrappa med ramp. Valet av material och utformning gör att den nya tillbyggnaden ser ut att vara samtida med stationshuset. Tar man sig in i byggnaden har stationens tidigare verksamheter blivit automatiserade och istället upptar en kafékedja större delen av utrymmet, vägg i vägg med Pressbyrån. Innan vi lämnar stationsområdet ska vi fråga oss vad detta är för urbant rum.

Den här etnografiska observationen ger oss inte bara ett utsnitt av det planerade urbana rummet – stadens strategier för att knyta an till de Certeau (Certeau 1984) – utan också den variation av kroppslig rörelse som är observerbar där vi står. Vid stationens utgång blir våra, för närvarande, stillastående kroppar – Karolinas, min och assistentens – något som synliggör den rörelse som finns hos de som ska med nästa tåg eller ta sig till skolan eller jobbet. Deras taktiker är inte att uppehålla sig vid denna utgång, utan snarare snabbt förflytta sig till eller från järnvägsstationen. Det är ett rörelsemönster som kan sägas stödjas av detta urbana rum. Det finns nämligen få hinder på denna plats som stoppar upp flödet och därför blir vi som står stilla hinder som måste pareras. Detta urbana rum är utformat i linje med vad som tidigare benämndes som det tillgängliga samhället, alltså ett rum som ska möjliggöra för alla kroppar att vara där på lika villkor. Är vi gående, kommer med elektrisk rullstol eller tar oss fram med vit käpp, så är detta en del av staden där vi förväntas att snabbt och enkelt passera. Men frågan är om det är så tillgängligt?

Samtidigt finns det en annan strategi som likt andra städers förändringar kommit ge den ekonomiska marknaden en möjlighet att breda ut sig i det urbana rummet genom att garantera platser för försäljning och reklam (Brenner & Theodore 2002; Stahre 2014). Parallellt som strategin för det tillgängliga samhället möjliggör en strid ström av människor, finns det en annan dimension som möjliggör ett långsammare tempo – om vi väljer att bli konsumenter. Om vi rör oss mot den anpassade trappan med ramp kan vi komma in till Pressbyrån eller kaféet. Här finns kroppar som inte är i samma rörelse, utan som istället rör sig sakta runt i affären efter en tidning

eller något att äta eller som sitter avslappnade i en stol med en kopp kaffe. Också dessa miljöer ska vara tillgängliga om vi kommer med rullstol, men för att ta del av det långsammare tempot krävs det att vi blir konsumenter. Affären är inget vilorum, utan vi som kommer in förväntas hitta de produkter vi vill ha, betala för dem och sen gå. På kaféet får vi lov att stanna så länge vi köper något.

Neil Brenner och Nik Theodore, forskare i urban planering och teori, synliggör denna förändring av stadsrummet när de poängterar att det skett en omorganisering av stadsmiljön där ekonomiska krafter i allt högre grad kontrollerar det urbana rummet. Ofta har denna förändring skett i två faser med en början i en mer destruktiv fas där det gamla har förstörts, och sedan i en konstruktiv fas där det nya har byggts upp och anpassats till marknadens behov (Brenner & Theodore 2002). Så har den gamla järnvägsstationens vänt-salar och personliga service drastiskt minskat och automatiserats. Istället har de gamla ytorna ersatts med affärsutrymmen. Stadens strategier har utformats på ett sådant sätt att marknadens krafter kommit att få större möjligheter att anlägga och planera sin verksamhet (jfr. Harvey 2009).

Med andra ord finns det två olika strategier i det urbana rummet som på ett komplext sätt interagerar med varandra och både skapar ett urbant tillgängligt rum, samtidigt som det på ett annat plan är exkluderande. De exkluderande dimensionerna är möjligen de som är minst synliga (jfr Edin 2017), i jämförelse med den mer synliga tillgänglighetsanpassningen.¹¹ Men det är centralt att förstå hur dessa två strategier samverkar och gör att människors delaktighet i staden inte enkelt kan förstås: att det tillgängliga urbana rummet automatiskt föder en form av upplevd delaktighet (jfr Hansson & Nordmark 2015). För att förstå detta mer ingående ska undersökningen fortsätta ut i staden och observera vad som händer mellan det som är tydligt och direkt observerbart, och det som är mer subtilt. Vi börjar röra oss bort från stationen mot ett anpassat övergångsställe som alltid blipper för att göra den som har en synned-sättning observant på den trafikerade gatan.

Otillgänglighet på olika plan

För att komma åt och undersöka det subtila måste metoder utvecklas som kan synliggöra de delar av det urbana rummet där tillgängligheten försvåras. I tidigare undersökningar har jag argumenterat för termen *den kritiska platsen*, alltså att en plats som normalt fungerar tillfredställande plötsligt omvandlas och istället blir en begränsning eller ett hinder (Hansson 2019a). När dessa situationer uppstår måste individen förhålla sig till både den fysiska miljön – kan jag övervinna hindret? – och den sociala situationen – hur ska jag förhålla mig till den sociala omgivningen? De inledande exemplen med de tillgänglighetsanpassade offentliga toaletterna kan enkelt skapa en sådan kritisk plats när individen plötsligt upptäcker att toaletten är stängd eller trasig. Det blir då inte bara platsen som blir svår att ta sig till eller vara på, utan också de sociala relationerna förändras när det privata plötsligt måste förhandlas offentligt (jfr Wiseman 2018). Ska man berätta om sin situation för omgivningen eller ska man välja att vara tyst? Vad som händer på de kritiska platserna är att sociala och kulturella mönster synliggörs och blir förhandlingsbara. Det skapas med andra ord en kulturell praktik.

I många av de observationer som gjorts i detta forskningsprojekt uppkommer det situationer som skulle ha kunnat utvecklas till kritisk plats, men där det av olika anledningar inte uppstått någon begränsning eller hinder. Det är händelser där termen kreativitet kan användas för att förstå hur den enskilde individen handlar för att ta sig ur, eller aldrig försätta sig i, dessa situationer. En sådan plats, och ett sådant kreativt handlande, ska studeras.

Vi lämnar tågstationen bakom oss och rör oss ut på stadens gator och torg. Vi har nu bestämt oss för att ta oss vidare till en av stadens huvudgator och medan vi tar oss dit samtalar Karolina och jag om olika hinder hon möter i staden. Större delen av staden består av ojämn gatubeläggning, vilket påfrestar Karolinas kropp då elrullstolen fortplantar skakningarna till ryggen. Vi kommer fram till gatan som vi planerat att besöka och mitt i gatan går bussar, bilar och cyklar i enkeltrafik. Trottoarer finns på båda sidor av vägen och de kan sägas vara tillgänglighetsanpassade genom att de består av

Fotografi II. För att möjliggöra för restaurangen att ha en uteservering har den offentliga trottoaren upplåtits av kommunen och här finns nu i ett inringat område ett antal bord och stolar. Istället har restaurangägaren anlagt en ramp som går ut i körfältet. Staketet och den trånga ingången till rampen har dock gjort det svårmanövrerbart för den som kommer med en större elrullstol. Foto: Kristofer Hansson.

fyra rader med släta betongplattor. Det går bra för Karolina att köra här, men vid ett ställe har en restaurang fått tillstånd att använda sig av trottoaren för uteservering. Trottoaren är därför avstängd med ett staket i järn och innanför det avgränsade området står ett antal mindre bord och stolar. Det är en varm dag och några människor sitter här ute och dricker kaffe. Vi som bara ska ta oss förbi denna uteservering får istället använda oss av den byggda ramp restau-

rangen anlagt och som svänger ut i gatan (se fotografi II). Även denna har samma staket för att skydda de gående för buss- och biltrafiken som kör förbi. Dock är in- och utgången mellan trottoaren och rampen underdimensionerad och med en större elrullstol blir det trångt. Detta blir tydligt när Karolina ska ta sig från rampen och ut på trottoaren på nytt, då får hon stanna upp och noggrant överväga sitt körande för att inte klämma fast elrullstolen eller köra på staketet. Det blir ett stopp i hennes flöde innan hon manövrerar sig förbi hindret och vi kan ta oss vidare.

Det blir därmed aldrig någon kritisk plats och situationen är över på bara några sekunder. Men om vi väljer att stanna kvar här, precis som vi gjorde vid järnvägsstationen, vilka kulturella praktiker kan vi då utläsa i denna del av det urbana rummet? Detta är en situation som kräver att Karolina anstränger sig för att ta sig ur situationen. Det som för den gående individen är en enkel manöver, blir för henne något som bromsar upp framfarten i staden och kräver en viss form av kreativt handlande. Det kreativa handlandet krävs på grund av att två strategier i detta urbana rum möter varandra. Det är den marknadsanpassade strategin som låter restaurangen ta plats på trottoaren för att därigenom kunna locka till sig fler kunder. Trots att trottoaren inte tillhör restaurangen har de fått tillstånd för att med staket inrama denna plats – denna allmänning – och tillåta bara de som köper mat eller dryck att ta del av området. Som en motprestation har de istället byggt en ramp som följer de regler för tillgänglighetsanpassning som finns i lagen. Det är helt enkelt möjligt för ekonomiska krafter att kontrollera och anpassa rummet till marknadens behov (jfr Brenner & Theodore 2002), så länge man tillmötesgår de krav som finns i lagen.

Det är också genom denna ekonomisering av det urbana rummet som restaurangens uteservering döljer en maktrelation. När de övergripande strategierna förändras i linje med marknadens behov uppkommer frågan om vem som har tillträde till restaurangen och vilka som inte har det. Vi kan fråga oss vem det är som tilltalas att slå sig ner på denna uteservering och beställa in en lunch eller en middag med tillhörande dryck? I första hand handlar detta tillträde

om pengar, det är de människor som har råd att betala för den relativt kostsamma maten och drycken som också får möjlighet att ta del av platsen. Maktrelationen blir därmed dold genom att de som inte har råd att sätta sig här, inte heller kommer finnas representerade. Det spelar alltså ingen roll hur kreativ den enskilde individen är, har denne inte de ekonomiska resurserna så stängs individen ute.

Denna kulturella praktik är svårare att synliggöra och de spår som finns i min empiri är inte tydliga mer än att de intervjuade informanterna vid några tillfällen poängterar att samhällets allmänna försörjningsstöd knappt räcker till de grundläggande behoven, att då fundera på restaurangbesök upplevs som orimligt.¹² Snarare riskerar individen att bli avvisad på grund av att denne definieras som en oönskad konsument (Bauman 1998 & 2008). Denna form av utestängning är svår att observera eftersom den inte nödvändigtvis blir synlig i kritiska platser eller i individens kreativitet, den verkar istället med andra medel. Istället blir det individens otillräcklighet som konsument som genererar ett nät av osynliga maktrelationer och som inte möjliggör en tillgänglighet till denna del av det urbana rummet. För att bli delaktig här krävs ekonomiska medel.

Staketet kan därmed sägas materialisera den maktrelation som finns mellan de kroppar som befinner sig utanför restaurangen och de som befinner sig inne på restaurangen. Men för den individ som har en större elrullstol återfinns denna materialisering på ytterligare en nivå och det handlar nämligen om att borden och stolarna står så tätt ihop att det svårligen går att komma in med en rullstol. Det finns många sådana restauranger och kaféer, liksom affärer, där den enskilde upplever att inredningen är gjord på ett sådant sätt att man inte känner sig välkommen, inte känner sig delaktig. I intervjuer och observationer lyfter man till exempel fram diskar som är höga och som kräver att man likt ett barn ropar på personalen för att få deras uppmärksamhet eller hjälp, buffébord där man från rullstol inte kan ta maten själv utan behöver restaurangpersonalens hjälp och så vidare. Individen riskerar helt enkelt att bli en otill-

räcklig konsument på två plan, både i att sakna ekonomiska medel och att miljön upplevs vara anpassad till andra människor.

Otillräcklig konsument

Restauranger, kaféer och affärer är en viktig del av det urbana rummet och utgör en central del för hur strategier i staden utvecklas. Det kan handla om att utveckla det allmänna utrymmet för kommersiella och privata intressen eller att anpassa och tillgängliggöra byggnader där sedan kaféer och affärer kan etablera sig (Brenner & Theodore 2002; Stahre 2014). Där det tidigare var möjligt för alla att vara, skapas istället ett urbant rum som utestänger de som inte har ekonomiska medel att bli konsument. Framför allt skapas en uppdelning i tillräckliga och otillräckliga konsumenter (Bauman 1998 & 2008; Edin 2017). Detta är också en uppdelning som förstärks när de kommersiella intressena inte fullt ut lyckas anpassa sin verksamhet utifrån diskursen om det tillgängliga samhället. Dock är det viktigt att påpeka att de flesta verksamheter, precis som kommunerna, är mycket måna om att värna om idén om ”det tillgängliga samhället”. Det finns få aktörer i staden som aktivt motverkar denna idé genom att stänga ute eller försvåra för personer med funktionsnedsättning. Ändå är det precis det som händer.

Karolina och jag bestämmer oss för att vi ska ta en paus från vår runda i staden och istället ta en fika på ett av stadens många kaféer. Vi ska samtidigt testa vad rullstolssymbolen och ringklockan, vid ett kafé där den fungerar, har för funktion. Vi väljer ett kafé som har dessa attiraljer, men också har några trappsteg upp till dörren och en interiör som ser svårmanövrerad ut för en rullstolsanvändare (alltså att möblemanget står tätt). Karolina ringer på och en ung tjej från personalen kommer omgående och öppnar dörren. Hon välkomnar oss och berättar samtidigt att det finns en ramp på innergården som kan användas. Rampen är smal men med lite precisionskörning kommer Karolina upp och in i kaféet.¹³

Väl inne i kaféet är det, precis som vi kunde observera utifrån genom butikens stora fönster, trångt om utrymme i de två rum som

kaféet består av. Den ena delen är möblerad med blandade äldre sittmöblemang och bord och i den andra delen sker själva försäljningen av främst kakor och bullar. Vi tar oss till delen där försäljningen sker men eftersom vi inte kommer via ingången, hamnar vi istället direkt vid kassan och därmed utanför kön, som vid tillfället består av fyra personer. Att stå sig sist i kön är omöjligt eftersom utrymmet inte möjliggör för Karolina att köra dit. Vi står istället kvar. Att hamna utanför – eller längst fram – i en kö när man ska nyttja de delar av det urbana rummet som är tillgänglighetsanpassat är inte ovanligt. Det kan gälla butiker och kaféer, likväl som kollektivtrafik. Det uppstår en social situation där den som egentligen ska stå sig sist i kön hamnar först.

Ingen i kön gör någon ansats att lösa eller kommentera den situation som uppstått. Man flyttar till exempel inte på sig så att vi kan komma förbi. De två expediterna som står i kassan – en av dem är den unga tjejen som kom ut när vi ringde på – gör inte heller någon ansats att hjälpa oss eller berätta för oss vad vi ska göra. Vår plats gör också att vi inte ser utbudet av kakorna, de är placerade bakom glasdisken som finns längs med kön. Vi väljer att stå kvar och eftersom det inte kommer några nya kunder in i kaféet, blir det vår tur när den sista personen i kön, efter någon minut, blivit expedierad.

Vi bestämmer oss snabbt för vad vi vill ha och pekar ut för expediten vilka kakor vi önskar köpa. Karolina berättar för samma person att hon önskar te. Expediten vänder sig då till mig och berättar om var teerna finns och vilka olika sorter de har. Karolina befinner sig fortfarande precis bredvid mig. Det är inte jag som ska ha te, jag ska dricka kaffe. Vi får våra kakor och Karolinas personliga assistent bär in hennes kakor till det andra rummet där ett bord är ledigt. Det äldre bordet och stolarna är ovanligt låga och det är inte möjligt för Karolina att använda om hon sitter kvar i sin elrullstol. Istället parkerar hon sin elrullstol precis intill och med armkraft tar hon sen stöd i bordet och i en av stolarna för att häva sig över till stolen. Den personliga assistenten och jag märker redan innan hon börjar lägga vikt på bordet att det är mycket rangligt och att det

riskerar att tippa över. Vi håller därför emot medan Karolina sätter sig i stolen. Te-vattnet och kaféet står på en hylla i lokalen och den personliga assistenten hämtar varmt vatten till Karolina. Vi börjar fika och fortsätter vårt samtal om vilka erfarenheter Karolina har av otillgängligheter i staden.

Med utgångspunkt i denna korta etnografi kan Baumanns term den otillräckliga konsumenten utvecklas (Bauman 1998 & 2008) och sammankopplas med den diskussion om kreativitet som samtidigt synliggör vad som krävs av Karolina för att hon ska bli konsument på detta kafé (jfr Certeau 1984). Utifrån materialiteten i denna miljö finns det mycket som utformats utifrån en gående persons perspektiv. Det är allt från att kunden hamnar rätt i kön när denne kommer in i kaféet utifrån huvuddörren, till att bullarna och kakorna exponeras när kunden *står* i kön, till att utrymmet i lokalen och dess inredning mer eller mindre kräver en gående kropp. Men även rampen, som finns där för att detta kafé ska vara tillgänglighetsanpassat, fungerar dåligt och istället krävs en stor portion av kreativitet för Karolina att kunna ta sig in och ut. Den form av materialitet som Karolina möter förstärks också av expeditens bemötande som vänder sig till mig, när det uppenbart, och på en direkt fråga från Karolina, handlar om en diskussion som berör henne. Detta är inget ovanligt och ständigt återkommande i de intervjuer och observationer som har gjorts i detta projekt. Det är som om inte bara inredningen och lokalen försvårar för Karolina, utan att också expediten frammanar henne som en otillräcklig konsument som behöver min hjälp.

Den otillräckliga konsumenten är inte bara en fråga om ekonomi, utan också om hur det ekonomiserade urbana rummet utformas utifrån ett ideal om den gående människan (jfr Hansson 2019b). Det kan handla om kanter in till affärer som gör att individen utestängs från att komma in den vanliga vägen och istället får be om hjälp för att komma in på baksidan, kafémöblemang som är för lågt, som i exemplet, eller för högt för den som sitter i en rullstol (se fotografi III). Det kan också handla om exemplet med uteserveringen som hade placerat sina bord och stolar på ett sådant sätt att det först och

Fotografi III. Ingång till en av stadens affärer där huvudingången är tillgänglighetsanpassad men där sidoingången kräver ett rejält kliv för att ta sig in eller ut. Den här formen av kanter är inte ovanliga och kan innebära att den som kommer med en rullstol får ta sig tillbaka till huvudingången efter att ha gått sitt varv i butiken. Men det kan också handla om att ta sig in via en bakdörr, använda en annan butiks ingång för att komma in i den lokal man skulle besöka och så vidare. Foto: Kristofer Hansson.

främst är en gående kropp som ska snirkla sig in och sätta sig ner på en stol i det trånga utrymmet. Den *gående kroppen* verkar i dessa exempel fungera normaliserande i hur dessa specifika urbana rum utformas och riskerar därför också att förstärka individens position som den otillräckliga konsumenten. Annorlunda uttryckt, detta urbana rum klarar inte av att härbärgera en mångfald av kroppar

på lika villkor, utan istället uppstår kulturella och materialiserade gränser som Karolina med sin kreativitet måste hantera.

Avslutning

Staden kringskärs av en mängd olika strategier och i denna studie har två stycken sådana strategier lyfts fram: ekonomiska strategier respektive tillgänglighetsstrategier. Det är två typer av strategier som kan verka i samma urbana rum, men i studien har de platser lyfts fram där det finns en potentiell konflikt mellan dessa två. Genom främst observationer har en etnografi synliggjort vilka dolda eller trivialiserade praktiker denna konflikt kan frambringa. Redan i den rumsliga ordningen finns många gånger en inneboende konflikt mellan å ena sidan en önskan om att skapa den tillgängliga staden, å andra sidan skapa en stad med starkt fokus på marknadsorienterad ekonomisk tillväxt. Det är två ideal som skapar friktion som inte minst blir synlig när individer likt Karolina måste uppbåda en kreativitet för att hantera uppkomna hinder eller begränsningar. Vad kreativiteten därmed kan synliggöra är att de lösningar som till exempel Karolina, och de andra personer som ingår i studien, använder för att ta sig fram och vara närvarande i staden, också säger något om de begränsningar och hinder som finns i staden. Det blir därmed inte ett urbant rum som en mångfald av kroppar kan vara i på lika villkor, utan istället uppstår kulturella och materiella gränser som kontrollerar rummet genom att öppnas och slutas i en ständigt pågående process.

Avslutningsvis är det dessa subtila strategier som ska lyftas fram i relation till den inledande diskussionen om FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Utgångspunkten i denna konvention, och i kommunernas skrivningar om densamma, är att utveckla en stad där mångfalden av kroppar har *lika villkor* i det urbana rummet. I konventionen formuleras detta på följande sätt: ”att personer med funktionsnedsättning får tillgång på lika villkor som andra till den fysiska miljön” (SÖ 2008: 12). Vad detta innebär är att stadens olika kroppar helt enkelt ska

kunna närma sig det urbana rummet på lika villkor oavsett funktionsvariation, för att därigenom kunna vara delaktiga i staden och i dess utbud. Med toaletterna som exempel innebär det att en stad som strävar efter lika villkor, bygger toaletter som ger personer med funktionsnedsättning samma möjligheter att vara i det urbana rummet. Men det betyder också att den otillräckliga konsumenten inte bara förstås som en fråga om jämlikhet mellan individer, utan att det handlar om att skapa urbana rum där människor kan ta plats på lika villkor, även om det finns en ojämlikhet mellan dem. Denna ojämlikhet kan, som synliggjorts i artikeln, vara ekonomisk, men också i allra högsta grad kroppslig. Dock får inte denna ojämlikhet bli ett hinder eller begränsning i det urbana rummet, vilket ojämlikheten får sägas vara idag.

Men det är inte en enskild kropp som kulturanalysen ska fokusera på. Snarare är det en kropp som är invävd i miljön och de kulturella strukturerna som ska vara den kulturanalytiska utgångspunkten. Det är genom att etnografiskt beskriva kroppen i det urbana rummet – på tågstationen, i butiken, längs med trottoaren, på restaurangen – som etnologen kan förstå vilka krafter och praktiker som kommer till liv i människors vardag. Det är genom ett sådant kulturanalytiskt perspektiv som etnologi kan undersöka hur stadens väsen kan utvecklas och fås att härbärgera en mångfald av kroppar – på *lika villkor*.

Referenser

- Alftberg, Åsa, Apelmo, Elizabeth & Hansson, Kristofer 2016. Inledning: ljudmiljöer, kulturella praktiker och hörselnedsättning. Alftberg, Åsa, Apelmo, Elizabeth & Hansson, Kristofer (red.) *Ljud tar plats: funktionshinderperspektiv på ljudmiljöer*, 11. Lund: Department of Arts and Cultural Sciences. https://lucris.lub.lu.se/ws/files/11083069/Ljud_tar_plats_webb.pdf (28.3.2019)
- Bauman, Zygmunt 1998. *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Zygmunt 2008. *Konsumtionsliv*. Göteborg: Daidalos.

- Beauvoir, Simone de 1947/1992. *För en tvetydighetens moral*. Göteborg: Daidalos.
- Brenner, Neil & Theodore, Nik 2002. Cities an the geographies of "actually existing neoliberalism". Brenner, Neil & Theodore, Nikolas (red.) *Spaces of neoliberalism: urban restructuring in North America and Western Europe*. Malden, Mass.: Blackwell.
- Campbell, Fiona Kumari 2008. Refusing able(ness): a preliminary conversation about ableism. *M/C Journal*, 11:3. <http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/viewArticle/46> (28.3.2019)
- Certeau, Michel de 1984/2011. *The practice of everyday life*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Dyck, Isabel 2010. Geographies of disability: reflections on new body knowledges. Chouinard, Vera, Hall, Edward & Wilton, Robert (red.) *Towards enabling geographies: 'disab-led' bodies and minds in society and space*. London: Ashgate.
- Edin, Fredrik 2017. *Exkluderande design*. Stockholm: Verbal.
- Egard, Hanna & Hansson, Kristofer under utgivning. Strandsatt och förbisedd – men envis: daglig mobilitet bland personer med funktionsnedsättning i kollektivtrafiken. Scholten, Christina & Henriksson, Malin (red.) *Mobilitet och mångfald – resande på lika villkor?* Lund: Arkiv Förlag.
- Erson, Stefan 2016. Lägre andel av personer med funktionsnedsättning arbetar. *Välfärd*, 4, s. 26–27.
- Feldmann Eellend, Beate 2013. *Visionära planer och vardagliga praktiker: postmilitära landskap i Östersjöområdet*. Stockholm: Stockholms universitet. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-89277> (28.3.2019)
- Fioretos, Ingrid, Hansson, Kristofer & Nilsson, Gabriella 2013. *Vårdmöten: kulturanalytiska perspektiv på möten inom vården*. Lund: Studentlitteratur.
- Frykman, Jonas & Gilje, Nils (red.) 2003. *Being there: new perspectives on phenomenology and the analysis of culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Gleeson, Brendan J. (1999): *Geographies of disability*. London: Routledge.

- Hansson, Kristofer 2007. *I ett andetag: en kulturanalys av astma som begränsning och möjlighet*. Lund: Lunds universitet. <https://portal.research.lu.se/ws/files/5951912/599227.pdf> (28.3.2019)
- Hansson, Kristofer 2013. Friktion i Öresundsregionen: handikapperspektiv på (o)rörlighet. *Gränslös. Tidskrift för studier av Öresundsregionens historia, kultur och samhällsliv*, 2, s. 9–17.
- Hansson, Kristofer 2019a. Critical places and emerging health matters: body, risk and spatial obstacles. Atkinson, Sarah & Hunt, Rachel (red.) *GeoHumanities and health*. Springer International Publishing.
- Hansson, Kristofer 2019b. Om att bara gå. Nilsson, Jenny, Nylund Skog, Susanne & Skott, Fredrik (red.) *Sånt vi bara gör*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Hansson, Kristofer & Nordmark, Eva 2015. Flervetenskapliga perspektiv på delaktighet och rehabilitering. Hansson, Kristofer & Nordmark, Eva (red.) *Att arbeta med delaktighet i rehabilitering*. Lund: Studentlitteratur.
- Harvey, David 2009. *Den globala kapitalismens rum: på väg mot en teori om ojämn geografisk utveckling*. Hägersten: Tankekraft.
- Högdahl, Elisabeth 2003. *Göra gata: om gränser och kryphål på Möllevången och i Kapstaden*. Hedemora: Gidlund.
- Kitchin, Rob 1998. 'Out of place', 'knowing one's place': space, power and the excusion of disabled people. *Disability & Society*, 13: 3, s. 343–356.
- Kitchin, Rob & Law, Robin 2001. The socio-spatial construction of (in) accessible public toilets. *Urban Studies*, 38: 2, s. 287–298.
- Kusenbach, Margarethe 2003. Street phenomenology: the Go-Along as ethnographic research tool. *Ethnography*, 4: 3, s. 455–485.
- Leder, Drew 1990. *The absent body*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lefebvre, Henri 1970/2003. *The urban revolution*. Minneapolis, Minn.: University of Minnesota Press.
- Lindberg, Jens & Sjöström, Stefan 2019. Påstridigt fältarbete – om rekrytering av svårtillgängliga forskningspersoner. Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Marander-Eklund, Lena & Nilsson, Fredrik 2018. Under ytan: kulturanalyser av det bortglömda, dolda och triviala. *Budkavlen*, 97, s. 1–10.

- Mazzarella, Merete 2006. Berättelsen om den etiska känsligheten. Silfverberg, Gunilla (red.) *Nya vägar i vårdetiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsson, Fredrik 2018. Under ytan, bakom fasaden: en kulturanalys av smuggling, rumslig ordning och moralisk geografi. *Budkavlen*, 97, s. 13–37.
- Shakespeare, Tom 2006. *Disability rights and wrongs*. London: Routledge.
- Svensson, Birgitta & Saltzman, Katarina (red.) 1997. *Moderna landskap: identifikation och tradition i vardagen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Soldatic, Karen, Morgan, Hannah & Roulstone, Alan (red.) 2014. *Disability, spaces and places of policy exclusion*. New York, NY: Routledge.
- Stahre, Ulf 2014. *En stad för de många eller för de få: om allmänningar, sociala rörelser och rätten till staden i det nutida Stockholm*. Stockholm: Atlas.
- SÖ 2008. Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och fakultativt protokoll till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. New York den 13 december 2006. Sveriges internationella överenskommelser, SÖ 2008:26. Stockholm: Utrikesdepartementet. <https://www.regeringen.se/4ae1cb/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/funktionshinder/konvention-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning.pdf> (28.3.2019)
- Thomas, Carol 2007. *Sociologies of disability and illness: contested ideas in disability studies and medical sociology*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (28.3.2019).
- Wiseman, Phillippa 2018. Embodied citizenship, disability and the public/private divide. Keynote at Lancaster Disability conference 2018. <http://wp.lancs.ac.uk/disabilityconference2018/keynote-speakers/phillippa-wiseman/> (14.05.2019)
- Yacobi, Haim 2016. *Israel and Africa: a genealogy of moral geography*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Noter

1 Undersökningen är en del av forskningsprojektet ”Tillgänglighetens motstånd: vardagliga avsteg från spatial och social framkomlighet för personer med funktionsnedsättningar”, som finansieras av Forte mellan åren 2018 till 2020. Jag vill tacka mina projektkollegor Hanna Egard och David Wästerfors som läst och kommenterat artikeln, samt gett inspiration till vår gemensamma forskning. Jag vill rikta ett stort tack till Andrea Landström som läst och kommenterat tidigare versioner av artikeln. Ett tack också till de två anonyma granskarna samt till Blanka Henriksson för konstruktiva kommentarer.

2 Det är en jämn fördelning på kvinnor och män bland de personer som ingår i studien, övervägande delen är runt sextio år gamla. Två av personerna är i fyrtioårsåldern.

3 Detta material används inte i analysen men har fungerat som ett mycket viktigt bakgrundsmaterial för att bättre kunna förstå de begränsningar och hinder personer med funktionsnedsättning möter i samhället. Kortfattat kan man säga att bakgrundsmaterialet, tillsammans med allt annat material, varit centralt för att utveckla de kulturanalytiska glasögonen för att också jag som forskare ska kunna se de otillgängligheter som finns i staden.

4 Lite längre fram i artikeln ska denna term modifieras eftersom strategimetaphoren ger sken av att stadsplaneringen skulle vara genomtänkt och planerad. När det kommer till begränsningar och hinder i stadsmiljön – som avsaknaden av tillgänglighetsanpassade offentliga toaletter till exempel – är det snarare så att försummelser, undantag och komplikationer bättre beskriver vad som faktiskt inte görs för att göra stadsmiljön tillgänglig för alla.

5 Jag skriver här ”andra människor” eftersom min utgångspunkt är att det endast är människan som kan begränsa och hindra en annan människa. Filosofen Simone de Beauvoir har definierat detta på följande sätt: ”En frihet kan inte vilja sig utan att vilja sig som en obegränsad rörelse; den måste absolut förneka de begränsningar som hindrar dess rörelse mot sig själv. Denna förnekan antar en positiv form om begränsningen är naturlig – man förnekar sjukdomen genom att göra sig frisk – men om förtryckaren är en mänsklig frihet antar den revoltens negativa skepnad” (Beauvoir 1947/1992: 39; se också Hansson 2007: 150).

6 Sverige, som fältarbetet för denna studie är gjort i, ratificerade konventionen år 2008 och den gäller i samtliga svenska kommuner sedan 2009.

7 <https://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Tillganglighet.html> (28.03.2019)

8 Förutom att detta blir en tydlig diskurs som reproduceras inom staden, blir det också en faktisk praktik som för Malmö stad resulterar i att staden bland annat arbetar för att ta bort ”enkelt avhjälpna hinder” samt har ett fokus på tillgänglighet i flerbostadshus.

9 <https://www.lund.se/kommun--politik/manskliga-rattigheter/tillganglighet/> (28.03.2019)

10 Kollektivtrafiken är också ett centralt tema för att synliggöra stadens komplexitet. Det kan vara som i exemplet med Karolina att man åker kollektivtrafik för att ta sig från sin bostadsort till den större staden och dess utbud eller så kan det vara användandet av kollektivtrafik i staden. Detta tema fördjupas inte i artikeln utan behandlas istället i kapitlet ”Strandsatt och förbisedd – men envis: Daglig mobilitet bland personer med funktionsnedsättning i kollektivtrafiken” (Egard & Hansson under utgivning).

11 Samtidigt som detta så klart är ett metodperspektiv där vår analys av tillgänglighetsproblematiker hjälper oss att synliggöra dessa dimensioner, snarare än de ekonomiska strategierna som samtidigt breder ut sig i staden.

12 Framför allt är det de informanter i mina intervjuer som står utanför arbetsmarknaden som lyfter denna problematik. I statistiken finns det också stöd för att personer med funktionsnedsättning inte har samma ekonomiska möjligheter. Stefan Erson skriver: ”Personer med funktionsnedsättning har arbete som huvudsaklig sysselsättning i lägre utsträckning än den övriga befolkningen. Enligt ULF/SILC har 63 procent av personer med funktionsnedsättning i åldersgruppen 16–64 år arbete som huvudsaklig sysselsättning jämfört med 74 procent i den övriga befolkningen. Arbetslöshet, pension samt övriga försörjningsmöjligheter som sjukbidrag och sjukersättning är däremot vanligare bland personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen” (Erson 2016: 26).

13 När vi senare ska lämna kaféet fungerar rampen inte lika enkelt och det tar tid för Karolina att manövrera sin rullstol på rampen för att komma ner på innergården. Den är också brant vilket märks när Karolina ska ner och känslan av att tippa över blir tydlig än när hon kör upp.

The Body and the Divergent City Culture analytic perspectives on disability and urban spaces

Kristofer Hansson

The city is constrained by a variety of strategies and in this article, two such strategies are highlighted: economic strategies and accessibility strategies. These strategies may function in the same urban space, but this article highlights those places where there is a potential conflict between these two. This is done mainly through ethnographic observations following people with disabilities, and focuses on what is hidden or trivialized in practices in the city. It is argued, that already in the spatiality there is often an inherent conflict between, on the one hand, a desire to create an accessible city, and on the other hand, to create a city with a strong focus on market-oriented economic growth. These two strategies create friction, which essentially becomes visible when individuals with a disability must exhibit a certain creativity to deal with obstacles or constraints that arise. What this creativity can thus make visible are the solutions that individuals use to progress and be present in the city. At the same time, it also says something about the limitations and obstacles that exist in the city. Thus, the divergent city does not become an urban space where a multitude of bodies can be on equal terms, but instead a place where cultural and material boundaries arise that control the room by opening and closing in a constantly ongoing process. Through the two strategies the article presents an analysis of practices that can problematize *The Convention on the Rights of Persons with Disabilities* which states the need “to ensure to persons with disabilities access, on an equal basis with others, to the physical environment” (Article 9 – Accessibility).